

Володимир КОНОПКА

ЗАЖИНКИ ТА ОБЖИНКИ В УКРАЇНЦІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО РЕГІОНУ: ЧАСОВІ ПАРАМЕТРИ

Проаналізовано вибір часових рамок жнивних робіт, адже час у традиційній духовній культурі українців розділений на сприятливий і несприятливий. Перший символізував життя, успішність, другий — смерть, невдачу, активізацію «нечистої сили». Вибір «правильного» часу був важливою умовою успіху будь-якої роботи чи ритуальних дій.

Ключові слова: ритуальний час, зажинки, обжинки, обряд, звичай.

© В. КОНОПКА, 2016

Жнива для українців мали дуже важливе значення, адже від того, як пройшов збір урожаю, залежав достаток селянського господарства в наступному році. Початок і кінець жнив були для селян урочистістю. В етнографічній літературі при аналізі жниварської обрядовості більше уваги приділено обжинковому комплексу звичаїв та обрядів, зажинки дослідники згадували побіжно (обґрунтовували це відсутністю відповідного фактографічного матеріалу).

Основною семантикою «зажинок» як початку роботи є намір, потенціал розвитку дій. У слов'янських народів набули поширення вірування, що саме від початкової ритуальної дії залежав успіх розпочатої роботи [7, с. 373]. Поняття «зажинки» має два тлумачення, які варто означити як ситуативне («зажинки» як початок жнив, роботи у полі) та функціональне («зажинки» як різновид обряду) [8, с. 6]. Термін «зажинки» у його першому тлумаченні замінювали інші локальні варіанти, наприклад, на Волині лексеми «зажон» або «треба йти жати» [4, арк. 2]. Натомість, автор під терміном «зажинки» розуміє комплекс звичаїв та обрядів початку жнив, отож вкладаю в нього функціональне тлумачення.

Докладний опис початку жнив у слов'ян подав дослідник календарної обрядовості Юрій Круть. «Зажинки» на території Південно-Західного історико-етнографічного регіону відповідають поданому опису лише частково. Але більшість елементів «зажинок» присутні: хто йшов у поле зажинати — вся сім'я, у який час ішли — в «легкий день», що брали зі собою — хліб-«зажинач», хто зжинав перше колосся — господар, що при цьому промовляли — «Дай, Боже, час добрий і пору, в доброму здоров'ї пожать і на той рік дождать» [13, с. 26—27]. У різних етнографічних районах для набору вказаних елементів характерна локальна специфіка (див. вибірку¹).

¹ «На Івана, як в Зборові празник, вже хліба не мали люди, то вже трошки зжинали, щоб хліба спечи з нового. То на Івана трошки можна зжати, має бути хліб новий. То вже починалися жнива. Колись жнива тривали днів десять-п'ятнадцять. Як закінчили, то робили обжинки — це в колгоспі. А до колгоспу не пам'ятають. Голові колгоспу несли вінок, вішали на шию. Сніп не несли, тільки вінок» [6, арк. 60] (с. Грабовець Тернопільський р-н, Тернопільська обл.); «То залежить від погоди. Ніби щитається серпень — жнива, а того року до серпня, то вже повимолочували. Було навіть, що і до Петра. Починав жати хто пішов, господиня» [6, арк. 9] (с. Сороцьке Тербовлянський р-н, Тернопільська обл.); «Я хочу сказати, оце сьогодні Петра — це вже жнивні дні, то є що жнива до Петра бувають, а це

Закінчувалися жнива селянським обрядовим святом — «обжинками». Селяни намагалися влаштувати їх якомога урочистіше, позаяк вірили, що від цього залежить майбутній урожай. В обжинках брали участь усі, хто допомагав господарям упоратися зі жнивами — наймані жінці, толочани (якщо жали толокою), сусіди, родичі. У великих господарствах та у багатих господарів обжинки перетворювалися на багатолюдне свято з музикою і танцями. Свято завершення жнив залежно від місцевих традицій відоме під назвами «обжинки» та «дожинки». В останній день, коли вже знали, що цього дня закінчать жати, у полі брали зі собою хліб, сіль, кольорові стрічки, свячену воду. Особливу увагу цього дня приділяли останнім колоскам збіжжя. Частину колосків залишали у полі — на «бороду». Також з останніх зіжатих жмень колосків робили сніп, який забирали зі собою додому, плели «вінок», а подекуди ще виготовляли «квітку».

Під час збору врожаю найбільшу увагу відводили таким елементам, як час початку / закінчення жнивних робіт; особи-виконавці ритуалів; дії та супровідні вербальні формули під час виготовлення атрибутів жнивництва. До цього варто додати ритуальну трапезу напередодні зажинок удома, трапезу в полі або вечірню трапезу удома після обжинок. Саме аналіз звичаїв вибору оптимального часу початку / закінчення жнивних робіт подаю у цій статті.

Час у традиційній культурі українців розділений на сприятливий і несприятливий. Перший із них символізував життя, успішність, натомість другий — смерть, невдачу, активізацію нечистої сили. Вибір «правильного» часу був важливою умовою успіху будь-якої роботи чи ритуальних дій.

Вибір часу початку або завершення жнив полягав у тому, щоб він був максимально сприятливим для збо-

ру врожаю. Враховували як раціональні (ландшафтно-кліматичні умови, час досягання збіжжя — наприклад, у Карпатах залежно від висоти вегетаційний період міг тривати від 34 до 12 тижнів [16, с. 95], тож селянин був обмежений у часі проведення польових робіт, особливо весняних, декількома тижнями, натомість на Поділлі такий відрізок становив близько двох місяців), так й ірраціональні, зокрема світоглядні (сприяння надприродних сил, вибір «легких» днів, спостереження за фазами місяця), чинники.

Жнива розпочинали лише у т. зв. легкі дні, які вважали сприятливими для початку роботи. Зазвичай зажинки прив'язували до котрогось із християнських свят, наприклад, до Івана Купала (Різдво Чесного Івана Предтечі — 25.VI/7.VII), Петра (Святих верховних апостолів Петра і Павла — 29.VI/12.VII), Полупетра (Собору славних і всехвальних 12 апостолів — 30.VI/13.VII), Прокопа (Прокопія Кесарійського — 8/21.VII) чи Іллі (Святого пророка Іллі — 20.VII/2.VIII). Достатньо широкий проміжок часу для зажинок (від 7 липня до 2 серпня) можна пояснити різними кліматичними умовами та часом дозрівання окремих зернових культур. Першим достигало жито, потім — пшениця, ячмінь, овес, гречка. Отож, у такій послідовності і жнивували. Традиційно зажинки відбувалися на житньому або ж пшеничному полі. Респонденти відзначали, що зажинали лише один раз, отож на першій злаковій культурі, яку того року жали, — робили зажинки.

На важливість святкових дат у жнивницькій обрядовості вказують прислів'я та приказки, зокрема вони засвідчують, що жнива розпочиналися до свят Івана Купала, Петра і Павла та Іллі, і вже на ці свята старалися, щоб на столі був хліб з нового борошна («На Івана нажала, а на Петра напекла»; «Петро сів за столом з новим пирогом»; «На Прокопа — жита копа»; «На Прокопа готуй плечі до снопа»; «Ілля на полі копи лічить»; «На Іллі — новий хліб на столі»).

Здебільшого зажинали на житі, яке дозріває у першій декаді липня (в лісостеповій зоні жито було домінуючою злаковою культурою). Тому часто зажинки пов'язували зі святами Івана Купала та Петра і Павла. Якщо ж господарі не сіяли жита, то зажинали пшеницею (такі зажинки відбувалися в останній декаді липня, з прив'язкою до свята Прокопа). Проте найчастіше «зажинки» прив'язували саме до свята Петра і Павла, адже цих святих на-

вже затяжний [рік], вже після Петра. То вже бачать, що до Петра його вже тре зажинати, а після Петра, о сьогодні я жажну, а завтра вже буду жати» [5, арк. 1] (с. Великий Скнит Славутський р-н, Хмельницька обл.); а) «О, сьогодні понеділок, тяжкий день — не буду зажинати»; б) «О, субота, — це мати Божа щось там уже робить — можна минути цей день»; в) «В суботу, кажуть, не зажинають — короткий день» [5, арк. 10—11, 17] (с. Великий Скнит Славутський р-н, Хмельницька обл.); Може вже від якогось свята казали, що вже можна жати? — «Від Ілля». Можна було на самого Іллі жати? — «Ні, та де» [1, арк. 10] (с. Котельниця Воловецький р-н, Закарпатська обл.).

родна уява наділила різноманітними ознаками та властивостями — українці вважали, що вони можуть допомогти у будь-якій роботі, особливо під час жнив [2, арк. 23; 10, с. 211; 18, с. 60; 20, с. 1].

На Поділлі зажинки (на житі) робили здебільшого після свята Петра і Павла [6, арк. 9; 21; 40; 49; 55]. Натомість на Волині зажинали «до Петра»: роботу розпочинали не у саме свято, а наступного чи попереднього дня, адже жати у святковий день вважали гріхом («Як Петра в неділю випадає, то вже в суботу зажинають. Як в понеділок Петра випадає, то не жне вже в неділю, а вже раніше на день» (с. Рівки, Славутський р-н Хмельницька обл.) [5, арк. 30]). На Опіллі та Надсянні зажинки на житі робили після свята Петра і Павла [3, арк. 22, 35]; бойки, лемки та гуцули, залежно від ландшафтно-кліматичних умов, розпочинали жнива у проміжку між святами Петра і Павла та Іллі; на Українській Буковині та Низинному Закарпатті пшеницю зажинали уже після свята Іллі [11, с. 10].

Прагнення приурочити початок жнив до календарних свят характерне для усіх слов'янських народів, і це пов'язано з часом досягання збіжжя: росіяни розпочинали зажинки від дня св. Прокопа (8/21.VII), болгарі — св. Афанасія (5/18.VII), поляки — св. Малгожати (13/26.VII), чехи — св. Анни (25.VII/7.VIII) [9, с. 192]. Прив'язка початку роботи до якогось із свят пояснюється вірою селян у «допомогу» цих святих через сприяння у роботі (ця поміч виражена у відсутності сильної спеки та дощів у період жнив).

Вибір зажинкового дня на Волині та Поділлі залежав і від того, на який день тижня випало Стрітіння чи Різдво (такий день вважали добрим для зажинок): якщо Стрітіння випадало у четвер, то зажинали у четвер, якщо у п'ятницю, то — у п'ятницю. Якщо ж цей день випадав на свято або на неділю, то зажинки переносили на один день перед або після обраного дня тижня. Проте, якщо свято випадало на понеділок, то зажинки у понеділок не відбувалися, адже його вважали «важким днем». У такому разі зажинали на день пізніше — у вівторок. Таким чином проявлявся обрядовий час, який характеризується протиставленням ритуального і буденного. Властивості важливих річних свят переносяться на день тижня, на які вони випали, і ці дні впродовж року мають уже не буденний, а сакральний статус.

Однією з вимог при виборі зажинкового дня була його перевірка на «легкість» чи «важкість» щодо зачи-

ну роботи. У різних етнографічних районах ця традиція відзначена варіативністю. Зокрема, на Поділлі найкращими днями для зажинок вважали вівторок, середу та четвер. На східній частині Волині зажинати потрібно було у такі «жіночі» дні, як середа та п'ятниця, а на її західній частині — ці дні навпаки вважали «важкими», а роботу розпочинали у вівторок або четвер. Для інших етнографічних районів Південно-Західного історико-етнографічного регіону характерна традиція уникання початку роботи у певний день тижня без конкретної вказівки, коли потрібно зажинати: повсюдно не розпочинали жнива у понеділок; на Опіллі, Бойківщині та Лемківщині не зажинали у суботу. Аргументація такого типу заборон, здебільшого, зводиться до невдачі або ж має християнський характер (наприклад, на Бойківщині говорили: «Як пічнете в понеділок, то буде ся вами цілий тиждень торочити»; «В середу Ісуса продали, в п'ятницю розіп'яли»; «Понеділок — піст до Ангелів Хоронителів, середа — піст до Матери Божої, п'ятниця — піст до Ісуса Христа» [17, с. 258]).

Цікаве пояснення вибору п'ятниці для зажинкового дня виявлено у волинському с. Ясне (Гощанський р-н Рівненська обл.). Селяни вважали, що св. П'ятниця допомагає у жнива тим, хто шанує її упродовж року. На Західній Волині визначником вибору п'ятниці як зажинкового дня виступав церковний календар: якщо випадав святий «преподобний» або «праведний», то розпочинали роботу, якщо ж тієї п'ятниці випало «мученика» — її уникали. Таке трактування має християнський характер, але воно також підпорядковане магічному принципу подібності, адже, якщо визначений день присвячений «праведному», то ця робота угодна Богу, натомість, якщо «мученику» — «намучишся зі жнивими». Так само вважали на Східному Поділлі та Середньому Подніпров'ї [8, с. 7; 12, с. 8].

При виборі зажинкового дня спостерігали також за фазами місяця. На Волині та Західному Поліссі для «зажинок» обирали один з перших семи днів молодика; жнива ж на повний місяць загрожували бур'яном на ниві [15, с. 88]. Нині згадки про вплив фаз місяця на початок жнив поодинокі, зокрема виявити їх вдалося лише на Західному Поділлі та на східній частині Волині. Селяни вибір фази місяця пояснювали по-різному, але усі ці трактування підпорядковані магічному принципу подібності: зажинки при повному місяці — буде «повний» врожай; при молодика («серпику») — швидко закінчиш жати

серпом. Отож, вибір фази місяця для зажинок є ірраціональним за своїм характером.

На території Південно-Західного історико-етнографічного регіону поширена заборона починати жнива, якщо того дня у селі був покійник. У такому випадку намагалися зажати через день. На Волині вважали, що у того, хто порушить цю заборону, збіжжя згниє [2, арк. 23]. На Західному Поділлі вірили, що зерно, зібране у такий день, втрачає свої репродуктивні властивості, адже покійник забирає родючу силу збіжжя зі собою у могилу. Нині цієї заборони українські селяни уже майже не дотримуються, зокрема на пограниччі Покуття і Бойківщини не працюють у полі лише сусіди померлого. Виникнення такого типу заборон пов'язане із таким сприйняттям часу, коли він залежний від подій, які його наповняють, отож є несприятливим для початку будь-якої роботи.

В обраний день, який називали «зажинковим», йти зажинати на поле потрібно було «раненько», «до сходу сонця». У традиційних віруваннях такий час вважався сприятливим для виконання магічних дій і забезпечував успіх розпочатої справи.

Незалежно від початку зажинок, жнивування жита та пшениці на більшості теренів Південно-Західного історико-етнографічного регіону закінчували переважно до свята Іллі (зокрема на Волині респонденти зазначали: «До Іллі мусить кожен вижати уже» (с. Колесники, Гоцманський р-н Рівненська обл.) [2, арк. 12]; «Знаю, що до Іллі треба закінчити всі жнива, бо, кажуть, буде гнити» (с. Новоставці, Гоцманський р-н Рівненська обл.) [2, арк. 32]). Це можна пояснити тим, що саме після свята Іллі частішали дощі. Натомість на Низинному Закарпатті, де кліматичні умови відмінні від лісостепової України, від свята Іллі жнива лише розпочинали. Тому тут поширена приказка «Ілля починає жнива і кінчить літо» [11, с. 10].

Для Південно-Західного історико-етнографічного регіону характерна традиція святкування «громових» свят, які випадали на дні т. зв. літніх святих. Найважливішим вважали щойно згаданий день пророка Іллі (20.VII/2.VIII); до громових днів² у народному ка-

лендарі у різних етнографічних районах також відносили Прокопа (8/21.VII), Гаврила (13/26.VII), Кирика (15/28.VII), Макрини (19.VII/1.VIII), Фоки (23.VII/5.VIII), Бориса і Гліба (24.VII/6.VIII), Палія чи Пантелія (великомученика Пантелеїмона) (27.VII/9.VIII), Матвія (9/22.VIII). У «громові дні» не можна було зажинати чи жати для себе, лише — толокою. Того, хто порушив цю заборону, за народними уявленнями, чекала кара («Один хазяїн пішов жати на Іллю, і сонячний був день. Хмарка збігла — як заgrimить, як блисне, і те, що він нажав, і його поле все згоріло» (с. Бухарів, Острозький р-н Рівненська обл.) [2, арк. 42]).

Закінчувалися жнива селянським обрядовим святом — «обжинками», яке відзначали із закінченням жнивування на пшеничній чи вівсяній ниві, або прив'язували до якогось християнського свята, найчастіше, до Спаса (свято Преображення Господнього — 6/19.VIII) чи до Першої Пречистої (Успіння Пресвятої Богородиці — 15/28.VIII). Як і початок жнив їх закінчення українці пов'язували із важливими датами християнського літургійного календаря.

Отож, підсумовуючи: Вибір часу початку або завершення жнив полягав у тому, щоб він був максимально сприятливим для збору врожаю. Враховували як раціональні (ландшафтно-кліматичні умови, час досягання збіжжя), так і ірраціональні, зокрема, світоглядні (сприяння надприродних сил, вибір «легких» днів, спостереження за фазами місяця) складники. Час проведення зажинок і обжинок на території Південно-Західного історико-етнографічного регіону був прив'язаний до церковних свят, які мали під собою народну дохристиянську основу. Таким чином, українські селяни прагнули домогтися якомога більшого «сприяння» святих у жнива. При виборі часу важливими були два фактори: коли слід розпочинати і коли варто уникати роботи.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 624. Польові етнографічні матеріали до теми «Хліборобські мотиви в календарній обрядовості українців», зафіксовані Конопкою Володимиром Михайловичем у Воловецькому районі Закарпатської області 22—23.06.2011, 49 арк.

² Щодо дотримання «громових днів» гуцулами, то І. Франко писав: «Громових свят в гуцульському народнім календарі є 12 і їх святкують дуже пильно. В Довгополі (нині Верховинський р-н ІФ. — В. К.) вважають ся громовими ось які свята: 1. Петра-Вари (Вериги, д. 28. січня н. с.), 2. Антона (29. січня), 3. Прокіпія (11. марта), 4. Гаври-

іла (7. цвѣтня), 5. Бориса і Гліба (14. мая), 6. Прокіпія (20. липня), 7. Антона (22. липня), 8. Гавриіла (25. липня), 9. Ілії (1. серпня), 10. Гліба і Бориса (5 серпня), 11. Пантеїла (8 серпня), 12. Маковія (13. серпня)» [19, с. 67]. Л. Мусіхіна вказує, що на Гуцульщині громовим днем вважали також і свято Марка [14, с. 38].

2. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 673. Польові етнографічні матеріали до теми «Хліборобські мотиви в календарній обрядовості українців», зафіксовані Конопкою Володимиром Михайловичем у Гошанському та Острозькому районах Рівненської області 3—17.07.2009, 143 арк.
3. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 674. Польові етнографічні матеріали до теми «Хліборобські мотиви в календарній обрядовості українців», зафіксовані Конопкою Володимиром Михайловичем у Кам'янка-Бузькому та Буському районах Львівської області 6—8.07.2012, 40 арк.
4. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 162-Е. Польові етнографічні матеріали до теми «Взаємодопомога в українській сільській громаді», зафіксовані у Кременецькому районі Тернопільської області Тарнавським Романом Богдановичем 7—18.07.2006, 230 арк.
5. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 183-Е. Польові етнографічні матеріали до теми «Аграрні мотиви в календарній обрядовості українців», зафіксовані студентом другого курсу Конопкою Володимиром Михайловичем у Славутському районі Хмельницької області 12—23.07.2007, 60 арк.
6. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 305-Е. Польові етнографічні матеріали до теми «Аграрні мотиви в календарній обрядовості українців», зафіксовані студентом четвертого курсу Конопкою Володимиром Михайловичем у Теребовлянському, Підволочиському та Тернопільському районах Тернопільської області 18—20.08.2009, 64 арк.
7. *Валенцова М.М.* Начало, конец / М.М. Валенцова, Е.С. Узёнева // *Славянские древности: этнолингвистический словарь* : в 5 т. / под общей ред. Н.И. Толстого. — Москва : Международные отношения, 2004. — Т. 3: К (Круг) — П (Перепелка). — С. 372—376.
8. *Виноградська Г.* Семантико-функціональні особливості основних ритуальних елементів українських зажинків / Г. Виноградська // *Етнічна історія народів Європи (Традиційна етнічна культура слов'ян)*: зб. наук. праць — Київ : Стило, 1999. — Вип. 1. — С. 6—10.
9. *Виноградова Л.Н.* Жатва / Л.Н. Виноградова, В.В. Усачева // *Славянские древности: этнолингвистический словарь* : в 5 т. / под общ. ред. Н.И. Толстого. — Москва : Международные отношения, 1999. — Т. II: Д — К (Крошки). — С. 191—196.
10. *Воропай О.* Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2 т. / Олекса Воропай. — Київ : Оберіг, 1991. — Т. 2: Літо. Осінь. — 447 с. — (Репринтне видання).
11. *Жаткович Ю.* Замітки етнографічні з Угорської Русі / Юрій Жаткович // *Етнографічний збірник*. — Львів : з друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1896. — Т. II. — Ч. II. — С. 1—38.
12. *Кримський А.* «Щоб покинули жати та йшли колядувати»: з неопублікованої праці А. Кримського / А. Кримський // *Культура і життя / публікація і передмова М. Гуця*. — Київ, 1991. — 24 серпня. — С. 8.
13. *Круть Ю.З.* Хліборобська обрядова поезія слов'ян / Ю.З. Круть. — Київ : Наукова думка, 1973. — 211 с.
14. *Мусіхіна Л.* Магія гір. Чарівне в житті гуцулів / Лілія Мусіхіна. — Тернопіль : Богдан, 2012. — 64 с.
15. *Пархоменко Т.П.* Календарні звичаї та обряди Рівненщини: матеріали польових досліджень / Т.П. Пархоменко. — Рівне : Видавець Олег Зень, 2008. — 200 с.
16. *Природа Українських Карпат / за ред. К.І. Геренчука*. — Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1968. — 266 с.
17. *Радович Р.* Звичаї та обряди, пов'язані із спорудженням житла на заході Галицької Бойківщини (за матеріалами Турківського та Старосамбірського р-нів) / Роман Радович // *Народознавчі зошити*. — Львів, 2008. — № 3—4. — С. 253—271.
18. *Семенюк Л.С.* Народна творчість Шацького поозер'я / Л.С. Семенюк. — Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. — 200 с.
19. *Франко І.* Гуцульські примівки / Іван Франко // *Етнографічний збірник*. — Львів : з друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1898. — Т. V. — С. 41—72.
20. *Шекерик-Доників П.* Рік у віруваннях гуцулів. Вибрані твори / Петро Шекерик-Доників. — Верховина : Гуцульщина, 2009. — 352 с.

Volodymyr Konopka

ZAZHYNKY AND OBZHYNKY AMONG THE UKRAINIANS OF SOUTH-WESTERN ETHNOGRAPHICAL REGION: TIME OPTIONS

The paper analyzes a choice of time options for harvesting works, because time in the traditional spiritual culture of Ukrainians is divided on favorable and unfavorable. First of them symbolized life, success, the second of them — death, mischance, activation of devil. The choice of «correct» time was the important basis of success in any work or ritual actions.

Keywords: ritual time, zazhynky, obzhynky, rite, custom.

Володымыр Конопка

ЗАЖИНКИ И ЖАТВА У УКРАИНЦЕВ ЮЖНО-ЗАПАДНОГО ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО РЕГИОНА: ВРЕМЕННЫЕ ПАРАМЕТРЫ

В статье проанализирован выбор временных рамок жатвенных работ, так как время в традиционной духовной культуре украинцев разделено на благоприятное и неблагоприятное. Первое символизировало жизнь, удачливость, второе — смерть, невезение, активизацию «нечистой силы». Выбор «правильного» времени был важным условием успеха любой работы или ритуальных действий.

Ключевые слова: ритуальное время, зажинки, обжинки, обряд, обычай.